

הוראה בכיתה הטרוגנית

כיתות הלימוד באוניברסיטה העברית הן הטרוגניות במובנים רבים: הסטודנטים שלנו מגיעים מרקעים שונים, שפות האם שלהם מגוונות וכל אחד ואחת מהם לומד באופן מיטבי בדרך שונה. זוהי הזדמנות אדירה. זוהי הזדמנות לשמוע את מגוון הקולות ונקודות המבט בכיתה ולהכיר דרכי חשיבה שונות. במציאות הישראלית האוניברסיטה מזמנת מפגש נדיר בין קהילות.

לעתים קרובות אנו נוטים לשער שהסטודנטים שלנו דומים לנו: הם בעלי רקע תרבותי, עולם ערכים, שפה וצורת חשיבה דומות לשלנו. אלא שבפועל בכל כיתה סטודנטים וסטודנטיות שלמדו במערכות חינוך שונות מאוד זו מזו; הם מצוידים בכלי חשיבה ברמות שונות; סגנונות הלמידה שלהם מגוונים ואפילו שפות האם שלהם רבות.

כיתה מכילה היא כזו שבה סטודנטים ומרצים פועלים ביחד כדי לקדם סביבה שמעניקה בטחון ותמיכה לכלל הסטודנטים. סביבה בה כל סטודנט מרגיש שהוא יכול להביע את דעותיו. סביבה שבה כל הסטודנטים ממצים את הפוטנציאל שלהם, משתתפים באופן פעיל בשיעור וחווים חוויה אקדמית משמעותית. על מנת לקדם כיתות מכילות וליהנות מהעושר שהמגוון האנושי באוניברסיטה מזמן לנו אספנו בדף זה כמה רעיונות, כיוונים והצעות.

סטודנטים מקבוצות מיעוט שונות באוניברסיטה העברית

במחקר שבחן את האתגרים שאיתם מתמודדים סטודנטים מקבוצות מיעוט נערכו קבוצות מיקוד של סטודנטים ערבים, יוצאי אתיופיה, חרדים וסטודנטים מהפריפריה. [המחקר](#) העלה מספר מאפיינים מרכזיים שמשותפים לחוויית הסטודנט של סטודנטים מקבוצות מיעוט. כמובן שאלו הן הכללות ויוצאי הדופן הם רבים:

- לעתים קרובות סטודנטים מקבוצות מיעוט נוטים לחוות חוויה אקדמית פאסיבית יותר. הם נמנעים או חוששים ממעורבות פעילה בדיונים ובאינטראקציה ממשית עם חברי סגל אקדמי ועם סטודנטים עמיתים.
- בגלל האופי הנפרד של המגורים בישראל ושל מערכת החינוך הישראלית, סטודנטים מקבוצות מיעוט שמגיעים לאוניברסיטה העברית חווים מעבר מקהילה הומוגנית יחסית, תומכת ומגוננת שבה הם היו חלק מקבוצת הרוב – אל מרחב שבו הם המיעוט. עבור רבים חוויית המיעוט היא חדשה ויש לה היבטים אישיים, פסיכולוגיים, חברתיים ופוליטיים.
- ככלל, תחושה בולטת בקרב סטודנטים מקבוצות מיעוט היא חוויית הניכור והבדידות. הם חשים שהם צריכים לפלס דרך באופן עצמאי וחסרים רישות (networking).
- סטודנטים באוניברסיטה העברית הם על פי רוב המצטיינים בכיתות שלהם. המעבר לאוניברסיטה עלול להיות כרוך בחוויה של נפילה אקדמית ואישית ובהתמודדות עם אכזבה ביחס לציפיות המשפחה. בנוסף, סטודנטים שמורגלים להצטיין נרתעים מלבקש עזרה ותמיכה.
- בבתי ספר תיכון רבים, בעיקר בבתי הספר בחברה הערבית שיטות הלימוד שונות מאוד מאלו הנהוגות באוניברסיטה והסטודנטים סובלים מחוסר הבנה של הדרישות מהם. כך למשל, הם אינם מורגלים לשאול שאלות, לערער על סמכות ולהביע ביקורת.

סרט שבו סטודנטיות מקבוצות שונות מספרות על חוויית הלימודים שלהן באוניברסיטה ועל הגורמים שהובילו לשינוי משמעותי עבורן (קישור לסרט).

קשר אישי עם סטודנטים

על מנת להבטיח שחוויית הלימודים של כל הסטודנטים תהיה משמעותית ומכיוון שסטודנטים מקבוצות מיעוט נמנעים לעתים קרובות מלפנות לחברי סגל, ממעטים להשתתף בכיתה ולעתים גם

נמנעים מלבקש סיוע ותמיכה, נדרשת גישה פרואקטיבית. פרואקטיביות משמעותה שעלינו להגיע אל הסטודנטים ולא לחכות שהם יגיעו אלינו.

קשר אישי עם מרצה הוא משמעותי עבור כל סטודנט. סטודנטים מעידים על כך שהחוויה האקדמית שלהם הפכה משמעותית הרבה יותר כאשר "מישהו ראה אותם" והעיסוק האקדמי הפך מפסיבי לרלבנטי עבורם באופן אישי. עבור סטודנטים מקבוצות מיעוט יש חשיבות רבה עוד יותר לקשר האישי. קשר אישי עם מרצה יכול להעצים אותם, לבסס את ביטחונם ולאפשר להם לבטא את עצמם. כדאי לפנות לסטודנטים ולהזמין אותם לפגישה אישית או קבוצתית. אפשר לתכנן משימה להגשה שמחייבת את כל הסטודנטים להיפגש איתך פגישה אישית או בקבוצה קטנה. הצעה נוספת היא לקיים היכרות קצרה במפגש הראשון בסמסטר, למשל על ידי הצגת השאלה: מה חשוב לך שאדע עלייך? שכל סטודנט מתבקש לענות עליה.

- לעתים קרובות אנו נוטים להניח שקבוצות אחרות (זרות לנו) הן הומוגניות. כמובן שכל קבוצה היא הטרוגנית ויש בה מנעד רחב של זהויות.

בניית הסילבוס: תשומת לב לסילבוס ולחומרי הלמידה:

בבניית הסילבוס שימו לב לכך שחומר הלימוד מגוון. כדאי לוודא שהסילבוס כולל:

- מספר נקודות מבט על הנושא.
- מגוון של כותבים מרקעים שונים.
- כדאי לשים לב לכך שהטקסטים שעוסקים בנושאים של ג'נדר, גזע וקבוצות אתניות לא מופיעים בסילבוס רק בנושאים מיוחדים (כלומר אגב עיסוק בקבוצות אלו) אלא גם כטקסטים בנושאים אחרים לגמרי ולא קשורים.
- כדאי לבחור דוגמאות שכל הסטודנטים מכירים ושהן ברורות לכולם. כך למשל, דוגמאות מהתקשורת הפופולרית, מהצבא או מעולם הפרסום לא מוכרות לסטודנטים חרדים או ערבים.
- כדאי לחשוף דילמות של טרמינולוגיה ולהציף אותן כך למשל הבחירה במונח ערבים / פלסטינים, מתיישבים/ מתנחלים.

תכנון השיעור: פדגוגיה של הוראה דיפרנציאלית:

למידה בקבוצות

כאשר סטודנטים לומדים בקבוצות, בין אם במהלך השיעור עצמו ובין אם כאשר הם עובדים על משימות להגשה הם מכירים אלו את אלו ומביאים את עצמם לידי ביטוי מירבי. זוהי הלמידה האפקטיבית ביותר אשר נותנת מענה להטרוגניות בכל כיתה בגלל מספר סיבות:

- ניתנת הזדמנות טובה יותר לכולם להתבטא.
- הקבוצה מאפשרת מפגש אינטימי ותקשורת בין אישית עשירה יותר בין התלמידים.
- מערכת היחסים בקבוצה יכולה ליצר מעורבות רגשית גבוהה יותר.
- הקבוצה הקטנה יכולה להיות זירה בטוחה יותר להעלות רעיונות ולשיתוף במחשבות (במיוחד לכאלו שנמנעים מלהתבטא בפורום כיתתי רחב)
- סטודנטים לומדים הכי טוב מעמיתיהם ועם עמיתיהם. הם גם עשויים להבין טוב יותר היכן שגו מתוך שיחה עם עמיתים.
- כאשר אתה מלמד אתה לומד הכי טוב.

למידה בקבוצות במהלך השיעור:

חלוקת הכיתה לזוגות או לקבוצות במהלך שיעור פרונטאלי יכולה לשבור את רצף השיעור ולזמן לסטודנטים הזדמנות לאינטראקציה עם עמיתיהם. זוהי הזדמנות שבה סטודנטים שלא באים לידי ביטוי בפורום הרחב יהיו מעורבים בחשיבה ובדיון. כך גם סטודנטים – בעיקר בין סטודנטים מקבוצות

שונות ולאפשר לכולם להיחשף למגוון נקודות מבט. מרצים יכולים להציע שאלה לדין ולבקש מסטודנטים לדון בה עם סטודנט/ית אחר בכיתה (שכן לכיתה, מישהו מקבוצה אחרת, מישהו שלא מכירים, מישהו שיושב מאחוריהם וכדומה). אפשר גם לקיים את הדין בקבוצות גדולות יותר ואפילו להקצות זמן במהלך השיעור לעבודה על משימה משותפת (סביב טקסט למשל). כאשר ניתנת משימה קבוצתית כזו אפשר לבקש מהסטודנטים להציג את העבודה שלהם לפני כל הכיתה. שיטות נוספות ללמידה שיתופית הן: Jigsaw; students team achievement division, team assisted instruction.

עידוד קבוצות הטרוגניות:

מחקרים רבים מראים כי הטרוגניות הקבוצה משפיעה לחיוב על סטודנטים. הטרוגניות מאפשרת ריבוי נקודות מבט, מעודדת יצירתיות, מזמנת הזדמנות להיכרות. קבוצות הומוגניות מגבילות את ציפיות המרצים מהסטודנטים: עלולות ליצר מצב של ציפיות נמוכות מקבוצה גם כשהן אינן מוצדקות. הומוגניות/הטרוגניות עשויה להיות סביב ג'נדר, השתיכות קבוצתית (דתית, קהילתית, שפתית ועוד) או רמת הישגים בקורס.

איך ליצר משימה בקבוצות לימוד הטרוגניות?

- כאשר הקבוצה הטרוגנית רצוי לבנות משימה שהיא פתוחה ודורשת יצירתיות וקומוניקציה. משימה שהיא עתירת חשיבה.
- על המשימה להיות כזו הדורשת משאבים שאינם בידי האדם היחיד. הצלחה במשימה דורשת תרומה של רבים. רצוי שתהיה זו משימה שלצורך ביצועה נדרשת הסתמכות על הידע ועל נקודות המבט של כל המשתתפים.
- חשוב לדבר מראש על הקשבה, כבוד לשונות, ביקורת של רעיונות ולא ביקורת של אנשים.
- חשוב שהקבוצות יהיו קטנות ככל האפשר עם הנחיות ברורות לגבי אופן העבודה ביחד. כל אחד צריך להבין את המחויבויות שלו והאחריות שלו. המרצה צריך לוודא שהאינטראקציות פרודוקטיביות ולא פוגעות.
- יש חשיבות רבה להדרכה איך עובדים בקבוצה. חשוב לדבר עם הסטודנטים על חלוקת תפקידים שמאפשרת לכל אחד לבחור בתפקיד לפי נקודת החוזק שלו. כך למשל: סטודנטים עשויים להיות טובים בכתיבה, בעריכה לשונית, בניהול הזמן, בהפקת המשימה וכו'. חשוב לדבר מראש על כך שאין לאפשר טרמפיסטים. כדאי להתייחס לשוני בין התלמידים ולא להתעלם ממנו: להסביר לתלמידים כי לכל אחד יכולות שונות בתחומים שונים.
- בעבודה מחוץ לכיתה כדאי להציע לשתף פעולה וירטואלית.
- בסוף העבודה כדאי לבקש רפלקסיה שתתייחס גם להטרוגניות בקבוצה.
- חלוקה לקבוצות הטרוגניות יכולה להיות אקרעית (בהגרלה). אפשר גם להציע לסטודנטים להתחלק לזוגות לפי בחירתם ולאחר מכן להצמיד כל שני זוגות באופן מכוון תוך התחשבות בהטרוגניות.

שימוש במגוון אמצעי למידה

הוראה דיפרנציאלית מתבססת בעיקר על התיאוריה של הווארד גרדנר שעוסקת באיטנלגנציות מרובות. על מנת לענות למגוון העצום של סגנונות למידה פותחה גישת Universal Design Learning אשר מדגישה את הצורך בגמישות בתכנון קורסים. הרעיון המרכזי הוא שהשיעור צריך להיות בנוי עבור מקסימום סוגי לומדים: כאלו שקולטים מידע באופן מילולי, אחרים לומדים באופן ויזואלי, יש לומדים שיש להם בעיות קשב וריכוז ולאחרים יש קושי בהבנת עברית. על מנת להתאים למגוון סגנונות הלמידה כל שיעור משלב מספר שיטות הוראה: סרטון, מצגת, טקסט, דיון. באופן מיטבי השיעור מוחלק כך שבכל 20 דקות (טווח ריכוז של סטודנט ממוצע) המרצה מחליף את שיטת הלימוד.

Universal Design Learning מבוסס על שלושה עקרונות:

- ייצוג (representation): דרכים שונות להעברת חומר הלימוד, כך שהוא יהיה נגיש למספר גדול ככל האפשר של סטודנטים;
- ביטוי (expression): ביטוי מתייחס לדרכי הערכה שונות, שמאפשרות לכל הסטודנטים להפגין את ידיעותיהם.
- מעורבות (engagement): מעורבות משמעה שיש דרכים שונות להביא להשתתפות פעילה של הסטודנטים בקורס. חשוב לשים לב לכך שכל התלמידים משתתפים ושהשיעור מזמין אותם להיות פעילים.

חומר נוסף: [אתר על UDL בהשכלה גבוהה](#)

1. שימוש ב Moodle ככלי להוראה בכיתה הטרונגנית

המודל יכול לשמש ככלי יעיל לתמוך בסטודנטים מרקעים שונים ובעלי סגנונות למידה מגוונים. ככל שיש יותר חומר במודל הסטודנטים יכולים להיעזר בו להכנה מראש לשיעור או לחזרה על החומר הנלמד. כדאי לבנות יחידות הוראה נפרדות לכל שיעור ולהעלות מראש את המצגות או החומר שידון בשיעור על מנת לתמוך במגוון רחב ככל האפשר של סטודנטים. אפשר להציע לסטודנטים להדפיס מראש את המצגת כדי שיוכלו לכתוב הערות במהלך השיעור על השקפים. כדאי להעלות רשימת מונחים ומושגים מרכזית לקורס ולבקש מתלמידים לבאר אותם (למשל על ידי יצירת מילון מושגים משותף). רצוי גם לבאר מושגים לוועזים מרכזיים ולתרגם לערבית ולאנגלית את המונחים החוזרים על עצמם בקורס.

בכל קורס יש חשיבות רבה לכך שסטודנטים ידעו מראש מהן דרישות הקורס ויכולו לתכנן את הזמן שלהם בהתאם ולהצליח בקורס. כדי להקל על הבנת המהלך בשיעור אפשר לשרטט בתחילת השיעור את ראשי הפרקים של השיעור על הלוח.

דיון בנושאים שנויים במחלוקת או נפיצים

המציאות הישראלית מזמנת דיונים רבים שעשויים להיות נפיצים פוליטית. לעתים קרובות אלו הם הדיונים המעניינים והמפריים ביותר. דווקא בנושאים כאלו חשוב שכל הסטודנטים ירגישו בטוחים להביע את דעתם. זוהי גם הזדמנות נהדרת לכך שהסטודנטים יחשפו לנקודות מבט ולעמדות שהם לא מורגלים לשמוע. הנה כמה הצעות כיצד לנהל דיונים בנושאים שנויים במחלוקת:

- נסו ליצור סביבה של אמון וכבוד הדדי כך שהשיחה לא מלווה בפחד.
- על מנת ליצור אווירה פתוחה התחילו את הסמסטר עם פעילות היכרות קצרה שמאפשרת לסטודנטים להכיר זה את זה.
- קבעו כללי שיח ברורים.
- הבהירו לכולם שאיש אינו תחת מתקפה ושאינן להאשים איש מהנוכחים.
- הבהירו שאיש אינו מייצג קבוצה, לא אחראי על עמדות או התנהגות של קבוצה שהוא שייך לה. כל הסטודנטים בכיתה הם אינדיבידואלים.
- הסבירו שהנחת המוצא בדיון היא שמגוון דיעות הוא יתרון. אנו רואים במגוון עושר.
- אפשר לנסות ליצר קבוצות הזדהות חדשות, למשל על ידי הכללות לגבי צעירים / נשים / גברים כך שסטודנטים יזדהו עם מי שנתפס בעיניהם כאחר.
- כאשר הדיון מתלהט ויש אי הסכמה בוטה, בקשו מהסטודנטים להסביר את עמדותיהם ולאחר מכן להסביר מה הבינו מעמדות הצד השני. עד אשר הם מרגישים שהם הובנו על ידי הצד השני. כשהדיון מתפוצץ – בקשו מהסטודנטים להתרחק ולהתבונן בסיטואציה.
- אם נוצרת סיטואציה שתלמיד תחת מתקפה התפקיד שלכם הוא להגן על החלש ולסייע לו להציג את עמדתו.
- אם הדיון יוצר מבוכה או אי נוחות בקרב הסטודנטים – עצרו אותו. סטודנטים לעתים קרובות מתקשים לשוחח על נושאים פוליטיים או קבוצתיים. אפשר לעצור את הדיון ולשאול את הסטודנטים למה הם מתקשים לדבר על הנושא. מה מפריע להם.

- דברו באופן גלוי על טרמינולוגיה ועל הדילמות שהיא מעוררת.
- אל תאפשרו האשמות והטחות כלפי סטודנטים. אל תשאירו סטודנטים לבד ביוכח
- הכירו את נקודות התורפה שמקפיצות אתכם.

אתיקה והעתקות.

כדי להמנע מבעיות אתיקה חשוב להדריך את הסטודנטים מה מותר ומה אסור. למשל: מה נדרש לעשות כאשר מצטטים מתוך עבודה או מאמר אחר. במערכת החינוך הישראלית לא ניתן להניח שסטודנטים יודעים איך לכתוב עבודה אקדמית ומה הם כללי האתיקה של סיכום מאמרים וכתובת עבודה. חיוני ללמד אותם לעשות זאת במקביל לעבודתם על משימה אמיתית שעליהם להגיש. חשוב להדגיש גם שאם יש חוסר הבנה או בהירות יש למי לפנות. במידת האפשר ניתן לשקול לאפשר לסטודנטים להגיש טיוטות ולעבוד איתם על שלבי כתיבת העבודה או המשימה. לבסוף, חשוב להדגיש גם את ההשלכות הקשות של עבירות אתיקה.

שיתוף משפחות:

בחברות מסוימות המשפחה עלולה להיות גורם לחץ שמקשה על סטודנטים ללמוד ולהצליח. כך למשל כאשר משפחה מכוונת סטודנט/ית ללמוד מקצוע או כאשר המשפחה יוצרת ציפיות לציונים גבוהים. מרצים יכולים לשקול לערב ולשתף את המשפחות של הסטודנטים. להזמין אותם לסיור ו/או למפגש עם סגל בכיר בחוג הלימודים של בתם/בנם. מטרת המפגש היא להפחית מהלחץ המשפחתי על הסטודנטים, לעודד משפחות לתמוך בילדיהם וכן לעודד גישה שמאפשרת לסטודנטים חופש בחירה ומיצוי עצמי.